

1. Genesis 27:41-45

(מא) וישטם עשו את-יעקב על-הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבלי ואהרגה את-יעקב אחי: (מב) ניגד לרבה את-דברי עשו בנה הגדל ותשלח ותמארה ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו הנה עשו אחי מתנתם לך להרגך: (מג) ועתה בני שמע בקלי וקום ברח-לך אל-לבן אחי תרנה: (מד) וישבת עמו ימים אחדים עד אשר-תשוב תמת אהיך: (מה) עד-שוב אף-אחיך ממך ושכח את אשר-עשית לו ושלחתי ולקחתיך משם למה אשכל גם-שניכם יום אחד:

(41) Now Esau harbored a grudge against Jacob because of the blessing which his father had given him, and Esau said to himself, "Let but the mourning period of my father come, and I will kill my brother Jacob." (42) When the words of her older son Esau were reported to Rebekah, she sent for her younger son Jacob and said to him, "Your brother Esau is consoling himself by planning to kill you. (43) Now, my son, listen to me. Flee at once to Haran, to my brother Laban. (44) Stay with him a while, until your brother's fury subsides— (45) until your brother's anger against you subsides—and he forgets what you have done to him. Then I will fetch you from there. Let me not lose you both in one day!"

2. Genesis 33:1-4

(א) וישא יעקב עיניו וירא והנה עשו בא ועמו ארבע מאות איש ויחז את-היללים על-לאה ועל-רחל ועל שתי השפחות: (ב) וישם את-השפחות ואת-לדיהן ראשונה ואת-לאה וילדיה אחרונים ואת-רחל ואת-יוסף אחרונים: (ג) והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה וישבע פעמים עד-אשתו עד-אחיו: (ד) וירץ עשו לקראתו ויחבקו ויפל על-צוארו וישקהו ויבכו:

(1) Looking up, Jacob saw Esau coming, accompanied by four hundred men. He divided the children among Leah, Rachel, and the two maids, (2) putting the maids and their children first, Leah and her children next, and Rachel and Joseph last. (3) He himself went on ahead and bowed low to the ground seven times until he was near his brother. (4) Esau ran to greet him. He embraced him and, falling on his neck, he kissed him; and they wept.

3. Bereishit Rabbah 78:9

(ט) וירץ עשו לקראתו וישקהו (בראשית לג, ד), נקוד עליו, אמר רבי שמעון בן אלעזר בכל מקום שאמה מוצא הפתב רבה על הנקדה אמה דורש את הפתב, הנקדה רבה על הפתב אמה דורש את הנקדה, כאן לא כתב רבה על הנקדה ולא נקדה רבה על הפתב אלא מלמד שנקמרו רחמיו באמה השעה ונשקו בכל לבו. אמר לו רבי ינאי אם פן למה נקוד עליו, אלא מלמד שלא בא לנשקו אלא לנשכו, ונעשה צנארו של אבינו יעקב של שיש וקוהו שניו של אותו רשע, ומה תלמוד לומר ויבכו, אלא זה בוכה על צנארו וזה בוכה על שניו. רבי אבהו בשם רבי יוחנן מיייתי לה מן הכא (שיר השירים ז, ה): צנארו כמגדל השן וגו'.

(9) ...Esau ran to greet him. [He embraced Jacob and, falling on his neck,] he kissed him; [and they wept.] (Gen. 33:4). [The word] 'kissed' is dotted [above each letter in the Torah's writing]. Rabbi Simeon ben Elazar said . . . it teaches that [Esau] felt compassion in that moment and kissed [Jacob] with all his heart. Rabbi Yannai said to him: If so, why is ['kissed'] dotted? On the contrary, it teaches that [Esau] came not to kiss [Jacob] but to bite him, but our ancestor Jacob's neck became like marble and that wicked man's teeth were blunted. Hence, 'and they wept' teaches that [Jacob] wept because of his neck and [Esau] wept because of his teeth.

4. Rashi on Genesis 33:4:2

(ב) וישקהו. נקוד עליו; ויש חולקין בדבר הזה בבביתא דספרי, יש שדרשו נקדה זו שלא נשקו בכל לבו, אמר רבי שמעון בן יוחאי, הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב, אלא שנקמרו רחמיו באמה שעה ונשקו בכל לבו (ספרי במדבר):

(2) AND HE KISSED HIM — Dots are placed above the letters of this word, and a difference of opinion is expressed in the Baraitha of Sifre (בהעלותך) as to what these dots are intended to suggest: some explain the dotting as meaning that he did not kiss him with his whole heart, whereas R Simeon the son of Johai said: Is it not well-known that Esau hated Jacob? But at that moment his pity was really aroused and he kissed him with his whole heart. (Sifrei Bamidbar 69.2)

5. Yismach Moshe, Vayishlach 20:1

(א) וישקהו (בראשית לג ד). פירש רש"י (ד"ה וישקהו) נקוד עליו וכו'. ר"ל דהנקודה ממעט את משמעות הכתוב כמבואר בכמה מקומות, והנה התנא קמא סובר דמן הסתם נשיקה היא בכל לב, והנקודה ממעט משמעות הכתוב לומר שלא נשקו בכל לבו. ורבי שמעון בן יוחאי אמר בידוע הוא שעשו שונא ליעקב, אם כן המן הסתם הוא כאן שלא נשקו בכל לבו, ואם כן הנקודה ממעט את משמעות הסתם לומר שנשקו בכל לבו שנכמרו רחמיו והבן. ולדעתו טעות סופר נפל בספרים במ"ש הלכה היא בידוע, וצריך לומר הלא הוא בידוע, והבן זה.

6. Ralbag Beur HaMilot on Torah, Genesis 33:4:1

(א) נקוד על וישקוהו להורות שאין נשיקתו בלב שלם אבל היה עניינה ממוצע בין הנשיקה ובין העדר הנשיקה. ולזה היתה זאת התיבה ממוצעת בין הכתיבה והמחק.

7. Haamek Davar on Genesis 33:4:1

(א) ויבכו. שניהם בכו. בא ללמד שגם יעקב נתעורר עליו לשעה זו אהבה לעשו וכן לדורות בשעה שזרע עשו מתעוררים ברוח טהרה להכיר את זרע ישראל ומעלתם אז גם אנחנו מתעוררים להכיר את עשו כי אחינו הוא וכמו שרבי הי' אוהב אמתי לאנטונינוס וכן הרבה:

(1) **They wept.** At that moment love for Eisov awakened in Yaakov as well. Similarly, whenever Eisov's descendants genuinely acknowledge Yisrael's greatness, Yisrael reciprocates with feelings of brotherhood.

8. Devarim 23:8

לֹא־תִמְעַב אֱלֹמֵי כְּנָעַן הוּא (ס) לֹא־תִמְעַב מִצְרַיִם כִּי־גֵר הָיִיתָ בְּאֶרֶץ־וְצֹ:

(8) You shall not abhor an Edomite, for he is your kinsman. You shall not abhor an Egyptian, for you were a stranger in his land.

9. Tzitz Eliezer 13:12

אם מותר לנגן קטעי תפלה ובקשות בניגוני עגבים .

לח"א ע"ד אם מותר לנגן קטעי תפלה ובקשות בניגוני - עגבים, כי פשתה המספחת על כך בכמה בתי כנסיות, וכמה מהיראים התעוררו למחות על כך, ופרסמו מודעות אזהרה, אבל נתקלים בהתנגדות ובטענות שכנגד שאין בזה איסור .

(א) הנה לדעתי לית דין צריך בושש כי תועבה היא להלביש דברי - קדושה במלבושים צואים כאלה שריה של זנות נודף מהם ומטמאים ומטמטמים את הגוף ואת הנפש וצא טמא יאמר עליהם שלא להכניסם במקומות קודש של בתי הכנס' /בבית הכנס' /מקדשי - המעט של האומה. וחז"ל במס' סנהד' ד' ק"א ע"א אומרים לנו דהקורא פסוק של שה"ש ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקדוש ברוך הוא ואומרת לפניו רבש"ע עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים. ואומר אני דלקרוא בבתי משתאות בלא זמנו הוא פיגול ולא ירצה בבחינה של שחוט - חוץ ואילו לנגן בקודש פנימה בניגון - עגבים פיגול הוא ולא ירצה להתקבל לפניו ית' בבחינה של חולין שנשחטו בעזרה ...

(ו) ולאחר מיכן עלה בידי לעיין גם בגופן של דברים שבס' כרך של רומי (סי' א'). וממש נשתוממתי על המראה ולבי לא האמין למה שענין קוראות. אמנם המשתמע מדברי הספר שם הוא זה שדעתו להתיר לשיר פיוטים ותפלות בשירי - עגבים, אבל עיקר דיונו של הספר שם הוא ע"ד לשורר בבתי הכנסת בניגוני - נוצרים ששרים בכנסיותיהם בפולחנם, וכדי לטהר שרץ זה הוא מסתייע ממה שניגנו ומנגנים (אצל עדות המזרח) בניגוני שירי ישמעאל ומניה (או שהנכון באמת כך) שתרי רובא של שירי ישמעאל הם עגבים, ולכן דן ק"ו בנפשו, אם שירי ישמעאל שרובם עגבים עכ"ל הקולות שלהם התיירו לנגנם בל' הקודש ובתפלות ובמלות קדושות יען שהענינים הם נאותים או קדושים ולא איכפת לן שמא באותה שעה שמנגן אותו יזכור הערביות שהם ענינים פחותים ועגבים, וכן המנהג בכל א"י וערביא בכל הב"כ ולא ימחו בהם חכמים, וכו', כ"ש גוני בתי כנסיות הנוצרים שהם באמת נגונים מוכנעים ומביאים אהבת האל ויחודו ואנן לא ידעינן לשון לאטין שבהם מנגנים באותו קול מוכנע כדי שנא' שנזכור עי"ז אותם דברים של שלוש שהם אסורים לנו, שודאי מלבד שמתרים לנו אלא אדרבא חובה עלינו וכו' עכ"ל (בד' ד' ע"ב מדפי הספר). ונדועזתי לשמוע דברים כאלה יוצאים מפי בעל התשובה שם, איך אפשר להטיף אמרים ולומר שהנגונים שמנגנים הנוצרים בפולחנם בבתי כנסיותיהם המה באמת נגונים מוכנעים ומביאים אהבת האל ויחודו? בזמן שהרמב"ם וכל גדולינו קבעו לנו שאמונתם ופולחנם היא אמונה ופולחן של עבודה זרה, ושהם גרועים בזה יותר מהישמעאלים, ובתוך כדי דיבור הא בעל התשובה בעצמו מזכיר אמונת שילוש שלהם. ואיך מתהפך כחותם? ועוד לכתוב שגם חובה עלינו ללמוד מהם בניגונייהם. כדי לפאר עי"כ בית אלקינו? לא יאומן כי יסופר ?

והרבה גרוע מזה עוד כותב במקו"א בתשובתו שם (בד' ד' ע"א). דאחרי הכשרת הקרקע בגיני האומה הישמעאלית, הוא מגיע אל יעדו וכותב וז"ל: לא כן אומת הנוצרים שמלבד שהם חכמים גדולים וחוקרים תמיד אחר האמת ועל פי עומק חקירתם והכמתם מצאו שאין עלינו אשם בהיותנו מתחזקים לשמור תורת אלקינו בידינו, עוד זאת שבאמת יודעים ערך תורתנו הקדושה וחכמת חכמי התלמוד ואנו והם משולים לשתי נטיעות יונקות מגומא אחת ומעולם לא יתלוצצו על תורתנו ומנהג תפלותינו מצד עצם התפלה והעבודה חלילה לחכמים גדולים כחכמי הנוצרים אלא אם יקרה התלוצצות היא על רוע סדר הנהגתנו בכל מעבדינו ובפרט בבתי תפלתנו וכדומה לו עכ"ל. שומו שמים למקרא מה יפית כזה לאמונת הנוצרים והכמיהם מפורש יוצא ולא כל בושש, מפי בעל התשובה, ולגנות לשם כך בצד את רוע סדר הנהגתנו בכל מעבדינו ובפרט בבתי תפלותינו? ושנאנחנו האשמים בכיכול בזה ועל כן באה עלינו הצרה שקורה שמתלוצצים עלינו? השכח דברי רשב"י מובא ברש"י פ' וישלח (ל"ו - ד') האומר: הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב. והלא אבן מקיר תזעק על כך, על שרשרת ארוכה של מאות בשנים מעינוייהם השטניות לאלפי רבבות מבני ישראל שאשמתם היחידה היתה דביקותם באמונתם ובתורתם, ומשריפת בתי - מקדשנו התלמודיים אשר איה שוקל ואיה סופר שיוכל להשמיענו ולפרט לנו מאת /את/ אשר עוללו לנו, הלזה יקרה מקרה של התלוצצות? או כפי שמוסיף בדבריו שם לסנגר על איזה מנגדים מהם? שהיה זה מפני שראו בספרנו כמה דברים נגד הגוים וכו'? ומהו זה שכותב: שחכמיהם חוקרים תמיד את האמת? האומנם ככה? ובכלל המותר לקרוא קילוס לחכמיהם? ואיה האיסור של לא תחנם שישנו בדבר? (יעוין ברמב"ם פ"י מה' ע"ז ה"ד). ויתירה מזאת עשה לנו בעל התשובה הזה, שהפך את הקערה על פיה, שבכאן הוא שם חושך לאור, ואילו לעיל מיניה בדבריו (בד' ב' ע"ב) הוא שם אור לחושך ומגנה ולועג לצורת התפלה שלנו בתי /בבתי/ הכנסת וכותב וז"ל: ואם בחוש השמע בשמעו קול בוכים או קול עורב ובפרט בבתי כנסיות אם הש"ץ קולם מגונה בצעקות ויללות בלי סידור וישוב והנהגה פעם יצעוק כיענים במדבר פעם ישפיל קולו בחשאי כגנב הנמצא במחתרת וכו' הן כל אלה מצטערות הנפש צער גדול ונקראים בזיון הנפש עכ"ל ומשוה שם את צער הנפש בזה כצעה - להבדיל -

כששומעת קול עגבים בבתי - מקודשים כיעו"ש. וכל זה משום אהבת המוסיקה - הנוצרית שמחבבה בדבריו עד לאחת? רחמנא ליצלן מהאי דעתא. והעולה על כולנה הע"ז בשיתוף ח"ו, רצוני לומר, על זה שמשוה ומעמיד אותנו בשורה אחת עם הנוצרים ואומר לדבק רע כזה טוב, כאילו ח"ו אנו והם משולים לשתי נטיעות יונקות מגומא אחת? אוי לעינים שכך קוראות דברים צורמים כאלה יוצאים מפי רב שכוזה? ממש כל כולי רותח מזה, ואינני מוצא מנוח לנפשי. האם ניתן ללמד עליו זכות ולומר שכתב את דבריו רק מפני דרכי שלום ובגלל היותו מקורב להאפיפור ולגדולי רומי ובישופיהם? (יעוין בספרו נחלה לישראל), ולשם מה היה הכרח להדפיס זאת?

יותר ממה שכתוב כאן יש עוד בלבי על זה, ואקיים את הכבוד חכמים הסתר דבר .

10. Igrot Moshe, Choshen Mishpat 2:77

אם מותר לתבוע שרי המדינה בפני שופטים במדינה אחרת .

ג' ניסן תשל"ז. מע"כ ידידי הנכבד והחשוב עוסק בהרבצת תורה בהעמדת בתי ספר לילדי ישראל ללמדם תורה ויר"ש מוהר"ר אפרים קעסטענבוים שליט"א .

הנה מצאתי את מכתב מע"כ הרמה וראיתי שאיכא בזה נידון גדול, שאף שודאי פשוט וברור שיש להשתדל אצל הממשלה שיתמכו בבתי ספר שהיהודים יסדו לעצמן מאחר שכן הוא דין המלוכה בענגלאנד/באנגליה/ומחמת זה לא הבנתי את השאלה ואמרתי ע"י הטעלעפאן/הטלפון/ שאיני רואה בזה שאלה, אבל בקראי את המכתב שנכתב באנגלית שהנידון הוא אם יש להשתדל שלא אצל שרי המדינה בענגלאנד גופא אלא לתבוע למשפט אשר נמצא במדינה אחרת שגם ענגלאנד שייך להם ולבוא בקובלנא לפני השופטים על השרים של ענגלאנד אשר עושים עוולה נגד היהודים, ושיכריחו אותם ליתן גם לבתי ספר של יהודים, שודאי יש לחוש להטלת איבה מהממשלה ליהודים שזה אפשר שח"ו יביא לתוצאות לא טובות בהרבה ענינים ואיכא בזה ענין רדיפה והרבה חישו חכמים לחשש איבה והקלו כמה דברים בשביל זה כמפורש במסכת ע"ז דף ו' ע"ב כי צריך לידע שהשנאה לישראל מכל האומות היא גדולה גם ממלכיות שנוהגין בטובה, וכבר אמרתי על הלשון שהביא רש"י בפ"י החומש פ' וישלח (ל"ג, ד') על קרא דוישקהו ארשב"י הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב דמה שייך זה להלכה, דהוא כמו שהלכה לא משתנית כך שנאת עשו ליעקב לא משתנית דאף אלו שנוהגות באופן טוב שנאתן גדולה בעצם שלכן ח"ו להתגרות בהם ולגרום איבה וזהו ודאי טעם הרב פאדאווא שאמר שלא יעשו זה אך מאיזה טעם לא רצה לומר טעמו. ואני מרחוק המקום וחסרון ידיעת ענינים הפאליטיים/הפוליטיים/ איני יכול לומר כלום, ומספק יש להחמיר שלא לתבוע את המדינה לשופטים שבמדינה אחרת אף שנעשה זה בהסכם ענגלאנד, אבל להשתדל אצל השרים במדינת ענגלאנד גופא ודאי צריך להשתדל בכל האפשרי .

11. Teshuvot Ivra 116

עוז ושלום, הוי גביר לאחיק, והי' ברכה בך חותמין

בארנו כמה פעמים שאפילו כשישראל בגולה יכולים להיות ברכה לעצמן וגם לעולם בכלל, וזהו ע"י סבלנות וצנעה וידו אוחות בעקב, אם תעיין היטב תמצא שרוב הצרות הגיעונו משום שלא שמרנו היסודות האלה, והנני מרמו על הענינים במשנת בן זומא. "בן זומא אומר: איזהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר מכל מלמדי השכלתי כי עדותך שיחה לי, איזהו גבור הכובש את יצרו, איזהו עשיר השמח בחלקו, איזהו מכובד המכבד את הבריות". עם ישראל הוא מחונן בכשרון גדול יותר מכל האומות, הן בחכמה והן להגיע לעושר ואפילו לגבורות, אם מתבונן לזה. הנסיון הורה זה ואי אפשר להכחיש זה בתנאי שלא יעבור על המדה. ואמנם הכשרון הגדול של ישראל מגרה קנאת האומות, ומן הקנאה באה השנאה, וצריך התחכמות גדולה שהמעלות לא יהפכו לחסרונות. זהו סוד גלוי שהרבי הנפרז של חכמות בישראל הביא כמה פעמים לשנאה עמוקה. בודאי אי אפשר לגדור ולגזור שלא יעסקו ישראל בחכמות, אבל גדר צריך לזה, וידוע הוא שהחפשים מביטין בעין רעה על תופסי התורה וביחוד אותם המוסרים עצמם לגמרי על לימוד התורה, באמרם שהם אוכלים לחם חסד, אבל באמת טובה גדולה עושים לכלל ישראל גם בדרך הטבע, חוץ ממה שהם מזכים את כלל ישראל כלפי מעלה, כי רוב הלומדים הם בעלי כשרון גדולים ואלמלא לא עוסקים בתורה היו נדחפים ללמוד שאר חכמות במדה גדולה וע"י זה מתגברת שנאת האומות, ואף אם עוסקים בחכמות אם מקור החכמה הוא משל אחרים והם רק תולדה אין השנאה גדולה כל כך ואפשר לרמוז זה בדברי בן זומא "איזהו חכם הלומד מכל אדם", אם החכמה תולדה של אחרים אינה מגרה כל כך קנאה. ומיוחד "כי עדותך שיחה לי" שעוסקים בתורה אינם נדחקים אל החכמות הכלליות שע"י זה גורמים קנאת האומות.

קנאה חזקה גורמים ישראל אצל האומות כשמראים גבורה יתירה שאז האומות אומרים "הבה נתחכמה פן ירבה". .. וע"כ ישראל צריכים להזהר שלא להראות גבורה יתירה ובמיוחד שלא להתפאר בזה וכן בהכמות, וזהו "איזהו גבור הכובש את יצרו" וטוב ארך אפים מגבור, כפירוש הרע"ב.

השלישית בא ע"י עושר. ובמיוחד כשהעושר בא בפרהסי' וכמאחז"ל יאה עניותא לישראל, ופירושו הדרשנים כברוא סומקא לסוסי' חירא, היינו שהעושר צריך להיות בהסתר בתדרי חדרים ולא נגד האומות, ומכש"כ שלא להתפאר בזה, וכמאמר הכתוב "למה תתראו". וידוע שההלכה העשירה הנפרזה גורמת קנאה ושנאה רבה, ובפרט כשההלכה אינה בדרכי הצניעות. ומרומז זה מה שאמר "איזהו עשיר השמח בחלקו" שפירושו במקום שלו, וכלול בזה גם שלא יתפוס בעשירות בדרך עקלתון.

הענין הרביעי שגורם לשנאת האומות הוא כשמבזים אותם, ואף שכלל ישראל נשמרים בזה, אבל כך הוא דרך האומות שחוטא אחד מישראל גורם רעה לכולם. והכתוב צועק "לא תתעב אדומי". לא תתעב, פירושו לא תבזה אותו. אף שלכאורה נראה כשונא אפשר להפכו לאהב, והנסיון הורה זה, וכמעשה עשו נגד יעקב, שהכנעה גרמה אהבה תחת שנאה. ועון פלילי מצד אותם המטיפים הפטפטנים שדורשים תמיד, הלכה הוא שעשו שונא ליעקב, והשנאה עולמית. זה נגד האמת ונגד חז"ל והמקרא, שעשו גופא לא הי' רשע תמיד ושנאתו פסקה ע"י הנהגה מתאמת, וכמו עשו הראשון כן הם ג"כ דורותיו, שהכנעה מביאה לשלום וזהו שאמר בן זומא "איזהו מכובד המכבד את הבריות", כונתו גם נגד האומות, כשמכבדים אותם ואומרים להם אוהבי אתה הם נעשים לאוהבים ע"י זה, ולהיפך כשאומרים שונא אתה, נעשים לשונא. וזהו מעשים בכל יום, וביחוד צריכים בני' להזהר שלא להיות מן המהפכנים (רעוואלוציאנע-רים). כל הצרות שברוסי' באו על ידי זה. אף שמתפארים הבונדאיים והסוציאליסטים למיניהם בטובה שעושים לכלל, זה רק בארצות הברית שהולכים בדרך שלום עם הממשלה ודי בזה. וידוע עתה שמושל אחד נעשה לאויב, והגורם לזה מה שאיזה מתאמר יהודי פרסם נגד המושל. וביחוד בנוגע לארץ ישראל, שאף אמנם שחיילות ישראל הראו גדולות בגבורתם בעזהשי"ת, אבל בכדי שיהא דבר של קיימא צריכים סבלנות והבלגה ולהזהר מהתפארות.

זה אפשר להמליץ דרשות חז"ל על הפסוק "ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך", שדרשו "ואעשך לגוי גדול, זהו שאומרים אלקי אברהם, ואברכך זה שאומרים אלקי יצחק, ואגדלה שמך, זה שאומרים אלקי יעקב, יכול יהו חותמים בכולם ת"ל והי' ברכה, כך חותמין ולא בכולם", שנראה כונתם בזה שהשי"ת עזר להאומות מגזע אברהם וכן מגזע יצחק ומגזע יעקב שהם בני ישראל ככולם, בכדי שישמרו דרכי ה' ומשפטיו שנמסרו גם לאומות העולם, וע"כ כתוב בלשון מדבר בעדו בשם ה' שמדותיו הן, וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם, אעפ"י שאינו כדאי והגון, אבל כיון שלא נתקיימו בידם ברצון ה' נפסקה ממשלתם. אבל באחרית הימים צריכים להיות ברכה לכל העולם, וזהו מרומז במלה "והיה ברכה שבך חותמין ולא בכולם", וע"כ אומרים בתפילה בסוף הברכה "מגן אברהם", היינו שבאחרית הימים אין דרך להצלחה מתקיימת אלא בדרך הגנה ושלום, שיבואו מהכרת עם ישראל מעצמו שאף שלכאורה נראה שיכול עם ישראל לכבוש רבים ועצומים. אבל ברכה מתקיימת תבא רק ע"י שלום בדרך התורה. ואפילו בזמן שהמלחמה הכרחית ובאה מגרמת האויב אסור להשתמש בבטויים חריפים נגד האויב, שזה מגרה יותר את שנאת האויב, והוא דבר שהזמן גרמא עכשו וד"ל. (תשכ"ח)